

İSLAM HUKUKU AÇISINDAN BEDENSEL ENGELLİLİK

Hilal ÖZAY, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları 1. Baskı, Ankara 2012,

(438 s.) ISBN: 978-975-389-734-1

(Kitap Tanıtımı)

Nazım BÜYÜKBAŞ*

İslâm, hükümlerini, kolaylaştırma ilkesi üzerine bina eden bir dindir. Bu yüzden İslâm hukukundaki hükümler, mükelleflerin güç ve takatlerine ve onların içinde buldukları şartlara göre değişebilmektedir. Hükümlerin bütün zaman ve mekânlara uygun ve bütün insanlar için uygulanabilir olması esas olsa da bazen, hükümlerin bir kısmını yapmayı zorlaştıran durumlar ortaya çıkabilmektedir. İslam dininde, mükelleflerin içinde buldukları bu özel durumlara, umumi hükümlerden istisna edilerek bir esneklik sağlanmıştır. Bedensel engel de hükümlerde değişiklik ve kolaylığa sebep olan durumlardandır. Mükellef olan bedensel engelliler için, özel durumlarından dolayı genel hükümlerden istisna yapılarak daha kolay hükümler verilmektedir.

Hilal Özay'ın göz nuru ve büyük emek mahsulü olan "*İslam Hukuku Açısından Bedensel Engellilik*" isimli bu kitabının konusunu da

---

* Yrd. Doç. Dr., Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi,
nazim.buyukbas@gop.edu.tr

İslâm hukukunda hükümlere tesiri bakımından bedensel engel oluşturmaktadır. Aslı doktora tezi olan çalışmanın konusunun sınırlandırılması için zihinsel engel ve sürekli hastalığı olanlar çalışmaya dahil edilmemiştir. Engelli çocukların kürtaajla alınması da çalışmaya dahil edilmemiştir. Son yapılan tespitlere göre ülkemiz nüfusunun % 12'sini engelliler oluşturmaktadır. Buna göre, engelli nüfusu 8,5 milyonu aşmıştır. Her engelli bir aile içerisinde bulunduğu ve her insanın potansiyel olarak engelli olmaya aday olmasına bakarak bedensel engel ile ilgili hükümlerin halkımızın önemli bir kısmını yakından ilgilendirdiğini söyleyebiliriz. Bedensel engel ile ilgili hükümlerin böyle bir çalışmayla bir arada derli toplu bulunması engelli vatandaşlarımız ve engelli vatandaşlarımızın aileleri başta olmak üzere İslam hukuku alanında özellikle fetva verme makamındaki müftüler, engelli cemaati bulunan din görevlileri için de büyük bir fayda sağlayacaktır.

Hilal Özay tarafından öncesinde engelliler ile ilgili Türkçede müstakil bir araştırmanın bulunmadığı ve Arapçada ise bir doktora çalışması yapıldığı tespit edilmiştir. Bu yönüyle de kitap özgün bir çalışma olup alanında öncü ve örnek olma özelliğine sahiptir. Araştırmanın esasını klasik fıkıh kitaplarında geçen içtihat, görüş ve çözümler oluşturması sebebiyle, İslâm hukukunun ilk kaynaklarına yoğun bir şekilde müracaat edildiği hemen fark edilmektedir. Ancak İslâm hukuku ve diğer alanlardaki çağdaş eserlerin incelenmesi de ihmal edilmemiştir. Klasik kaynaklarda bedensel engellilerle alakalı hükümler bir başlık altında veya bir kitap halinde verilmemiş, konuyla ilgili bilgiler çeşitli bölümlere serpiştirilmiştir. Suyutî (ö.911/1505)'nin "el-Eşbâh ve'n-nezâir"inde ve İbn Nüceym (ö.970/1562)'in "el-Eşbâh ve'n-nezâir"inde görme engeli ile ilgili hükümlerin toplu olarak "Ahkâmu'l-a'mâ" ve konuşma engeli ile ilgili hükümlerin "Ahkâmu'l-işârât" başlığı altında işlenmesi sınırlı bir tasnif olarak göze çarpmaktadır. Tüm bu bilgiler kitapta İslam Hukuku'nun

klasik ibadet, muamelat ve ukubat tasnifine uygun olarak yeniden düzenlenip, analiz ve senteze tâbî tutularak yorumlanmış ve bedensel engel hakkında isabetli görüşlere ulaşılmaya çalışılmıştır. Bu açıdan da kitap orijinal bir kaynak durumundadır. Hilal Özay, bedensel engelliler ile ilgili olup değinilmeyen konulara da dikkat çektiğini ve verilen hükümlerden de yararlanarak günümüze ait sorunlara cevap verecek yeni hükümlere (içtihatlar) varıldığını belirtmiştir.

“İslâm hukukunda bedensel engelin hükümlere tesiri nedir ve bedensel engelliler ile ilgili hükümler nelerdir?” sorusuna cevap arayan bu kitabın amacı, İslâm hukukundaki bedensel engelliler ile ilgili hükümleri Hanefî, Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelî mezheplerine göre bir araya getirerek bedensel engelin İslâm hukukundaki hükümler üzerindeki tesirini ve bedensel engelin İslâm hukuk sistemindeki yerini belirlemektir. Kitapta, günümüzde bilinen bedensel engel olarak bilinen görme, işitme, konuşma ve ortopedik engellerden hareketle, İslâm hukukundaki ilgili hükümleri tespit etmeye yönelik bir metod takip edilmiştir.

Kitap bir giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Konuya hazırlayıcı bilgileri Önsöz ve Giriş kısmında konu okuyucuya takdim edilmekte, araştırmanın konusu, sınırları, amacı, önemi, kaynakları ve yöntemi yer almaktadır. Kanaatimce Hilal Özay hanımefendi, kitabında akademik dili baştan sona kadar etkili ve bütüncül bir biçimde kullanmanın yanında sade ve anlaşılır bir dil kullanarak da her kesimden okuyucunun istifadesini sağlamıştır.

Birinci bölümde; bedensel engellileri tespiti yönelik, engelli kavramının tanımı, tespiti ve gruplandırılması başlığı altında genel olarak, sözlüklerde, uluslararası kuruluşlarda ve çeşitli hukuklarda engelli tanımları, engelli kavramının unsurları, engelli modelleri çalışılmış, engellerin gruplandırılması, bedensel engellilerin tanımı ve gruplandırılması yapılmıştır. Hilal Özay, bu bölüm sayesinde engelli

kavramının, günlük hayatta, tıp, hukuk ve eğitim alanında farklı tanımlarını göz önüne sermekle bedensel engel kavramının daha iyi anlaşılmasına çalışmıştır. Engellilik (Handicap) kavramıyla; özürlülük (Disability) ve Sakatlık (Impairment) kavramları arasındaki ilişkiden bahsetmektedir. Daha sonra İslam Hukukunda engelli kavramı ve bununla alakalı “a’mâ”, “ahras”, “asam” gibi terimlerin epistemolojisini yapmaktadır.

Kitabın ikinci bölüm; bedensel engellileri görme, işitme, konuşma ve ortopedik engelliler şeklindeki dörtlü tasnifi esas alıp İslâm hukukunda hükümlere tesiri işlenir. Bu bölümde İslam hukukunun ibadat, muamelat, münakehat, müfarakat, ukubat ve diğer konularla ilgili meselelere yer vererek, bedensel engelin etkisi tespit edilmiştir. İbadetlerde bedensel engellerden bahsederken Hilal Özay klasik tasnifi izlemeye çalışmış ve temizlik konusundan başlamıştır. Ardından ezan konusuna geçmiş ve bedensel engellilerden ezan okuyabilecek ve okuyamayacakları ele almıştır. Nitekim Abdullah b. Ümmi Mektûm a’mâ (görme engelli) olduğu halde ezan okuyordu. Abdest, gusül ve teyemmümde daha çok ortopedik engelin tesiri olduğu, namazda işitme engelinin etkisine pek değinilmediği, Namazda daha çok konuşma ve ortopedik engel, kısmen de görme engeli üzerinde durulduğu tesbit edilmiştir. Yine namazda, oruçta, hacda ve cihatta bedensel engelli yapabileceğinden sorumlu tutulmuş, yapamadıklarında kolaylık veya kaldırma yoluna gidilmiştir. Bu ise ibadetleri terkten daha hafiftir. Zararın çoğundan kaçmak için azı tercih edilmiştir.

Muamelat alanında bedensel engelin; bey, selem, icâre, rehin, kefâlet, vekâlet, vedâ, hibe, vesâyet, velâyet, karz, vakıf, vasiyet hükümlerinde tesiri olduğu söylenmiştir. Mezheplerin muamelattaki yaklaşımları hakkında Malîkilerin daha geniş düşündüğü, mesela engelli veya sağlam insandan olmasını ayırmadan rızaya delâlet eden her şeyle

icap ve kabul olur dediği; Şafiîlerin ise biraz daha sıkı davrandığı belirtilmiştir. Şafilerce konuşma engelinin icap ve kabulünün geçerli olması için işaretinde anlaşılmayı, yazısında niyetin de yazılmasını şart koşmuşlardır. Yine Şafiîler akit mahalli görülmeden akit tamamlanmaz diyerek görme engellilerin akdini kabul etmemişlerdir. Yazara göre; Hanefî ve Hanbeliler ise bu iki görüş ortasında bulunmaktadır. Bedensel engelliler, muamelâttan men edilmemiş aksine onlara, normal insanlar gibi akitlerini yapmaları yönünde imkân ve fırsatlar verilmiş, topluma katılmaları ve onlarla birlikte yaşamaları sağlanmıştır.

Evlilik ve ayrılma/boşanma, ceza hukuku, devlet yönetimi gibi konularda da bedensel engel etkilidir. Mesela dinin korunması ve onun gereğince dünyanın yönetilmesi gibi önemli ve zor bir görev olması sebebiyle bedensel engeller halife olmaya mani engellerden sayılmıştır. Halife olduktan sonra bedensel engelli olma halinde halifenin göreve devam edip etmemesinde ihtilaf edilmiştir. Hâkim olacak kişide görme, işitme ve konuşma şartı aranmıştır.

Sonuçta Hilal Özay'ın da belirttiği gibi İslâm, her alanda sâdeliği, kolaylığı ve güç yetirebilir olmayı esas almıştır. Allah (c.c.) kullarına güçlerinin üzerinde mükellefiyet yüklediği gibi güçlerinin son haddine kadar da zorlamamıştır. İbadetlerde bedensel engelliler yapabildikleriyle sorumlu tutulmuştur. Engeller oranında kolaylıklar getirilmiş, imtiyazlar sağlanmış ve toplumla kaynaştırılmışlardır. Muamelatta kulların zarara uğratılmaması esastır. Güç yetirilemeyecekleri muamelat konularında engellilere bir sorumluluk yüklenmemiştir. Bedensel engelin nikâhta tesiri, eş seçiminde, şehâdetinde ve evliliği sürdürmededir. Bedensel engeller evliliğe mani hallerden sayılmamıştır. Bedensel engel talâkı gerektiren bir sebep olarak görülmemiştir. Bedensel engel nafaka temininden aciz bırakan bir durum olabilmektedir. Ceza hukukunda Hadler şüpheli durumlarda kaldırıldığı için suçu işleyen görme engelliye had cezası pek

uygulanmamıştır. Cezasının uygulanmasında ortopedik engelli cezaya dayanamayacak durumda olursa ceza, ortopedik engellinin iyileşeceği zamana kadar ertelenmiş, iyi olacağından ümit kesilmişse hafifletilmiştir.

Kitabın günümüze bakan en önemli kazancı; bedensel engelliler ile ilgili hüküm ve düzenlemelerin sorumluluğun güç oranında olabileceği ilkesine dayanmasıdır. Her özel duruma göre uygulanarak adaletin yerine getirildiği ve bedensel engellilere fırsat eşitliği sağlandığı görülmektedir. Ve bedensel engelliler güçleri nispetinde sorumlu sayılmakla pozitif ayrımcılığa tabi tutularak toplumdaki izole edilmeden mutlu bir hayat sürmeleri sağlanmaktadır.

Hilal Özay hanımefendiyi bu değerli çalışmasından dolayı tebrik ediyorum. Bu çalışma engelli vatandaşlarımızın sıkıntılarını cevap arama çabasıdır. Kulları bir sıkıntıdan kurtaranın, Allah'ın da onu kıyamet günü sıkıntılarında kurtaracağı müjdesine mazhar olmasını diliyorum.